

Spørje på papir eller digitalt?

EKSEMPELET SPØRJELISTA
MINNEMARKERINGANE ETTER 22. JULI 2011

Heilt sidan tidleg på 1900-talet har forskarar nytta spørjelister for å samle kvalitativt materiale om etnologiske og folkloristiske tema i Noreg. Postvesenet og eit nettverk av respondentar har gjort det mogleg å samle inn svar, som så har blitt arkivert i kulturhistoriske arkiv for samtidig og framtidig forskning, i og utanfor musea. Sidan 1946 har Norsk etnologisk gransking (NEG), ved Norsk Folkemuseum vore hovudaktør i dette arbeidet. Få andre, om nokon, samlar inn denne type material på ein systematisk måte i dag (Skjelbred 2006:35).

I NEG byrja vi med digital innsamling hausten 2011. I denne artikkelen nyttar eg den fyrste spørjelista vi sendte ut både på papir og digitalt, til å sjå nærare på svara som har komme gjennom dei to forskjellige arbeidsmåtane¹. Artikkelen gir nokre skildringar av korleis materialet vi fekk inn, ser ut. Eg ønskjer å finne svar på tre spørsmål. Skil svara i dei digitale og dei papirbaserte spørjelistene seg frå kvarandre? I så fall, på kva måtar? Og – kva av desse to arbeidsmåtane er best for å få inn godt materiale til arkivet vårt?

BAKGRUNN

Frå seint på 1990-talet har det vore gjennomført forsøk på å nytte digitale metodar for å distribuere spørjelister i dei skandinaviske landa, men med varierende resultat (Hagström & Marander-Eklund 2005; Pedersen 2013; Waldetoft 2001). Ei utfordring har vore sjølve distribueringa av spørjelistene. I mangel på alternativ har dei gjerne blitt plassert på nettsidene til arkivet eller museet som har sendt dei ut. Slik har dei berre nådd menneske som aktivt har gått inn på museumsnettsidene (Hagström & Marander 2005). Med eksplosjonen i bruken av sosiale media er situasjonen annleis i dag. Ein treng ikkje lenger oppsøke nettsidene til musea for å følgje med på kva som skjer, men ein får meldingar om arrangement og anna, til dømes på eiga Facebookside eller som e-post. Slike meldingar er dessutan lette å spreie vidare. Dette opnar for at også folk som ikkje føl aktivt med på kva som skjer ved musea, kan få vite om til dømes spørjelister eller arrangement dei kan vere interesserte i gjennom deira eigne nettverk.

Ei utfordring har vore forma på digitale skjema, og kva som kan samlast inn på dette viset. Ved bruk av ferdige kategoriar kan personen som svarar krysse av, og såleis kan ein nytte moglegheitene som ligg i digitale skjema for å sortere og finne att informasjon. Men denne måten å nytte skjema på gir ei rekke problem når føremålet er å komme med kvalitativ forståing av temaet som det blir spurt om (Pedersen 2013). Ei anna utfordring har vore at dei som har vore interessert i, og hatt høve til, å svare digitalt, har hatt kunnskap om andre tema enn dei som vanlegvis har svarta på spørjelistene. Dei fleste svararane har vore eldre, skriveføre kvinner. Temaet det er spurt om, har i større eller mindre grad vore søkt tilpassa dei sidan vi ikkje ville fått inn noko særleg materiale elles. Behovet for ei tilpassing av tema til dei som svarer merka vi til dømes ved ei spørjeliste om bruk av datamaskiner i det daglege då NEG spurte om det i 1999². Denne kunne dei faste svararane i liten grad svare på.

Synet på kva type kunnskap NEG skulle, og kunne, samle inn, har vore i endring. Fram til 1960-talet spurde NEG i hovudsak etter konkrete opplysningar, og dei som svarta vart sett som representantar for si kommune eller bygd. Føremålet var mellom anna å få

kjennskap til geografisk spreiring av dei fenomena som det vart spurt om. Sidan det var vanskeleg å få nok folk frå kvar stad, og erfaringa var at fleire ikkje nødvendigvis kunne noko om kvart tema, gjekk NEG vekk frå dette idealet omkring 1970. I dag er det dei enkelte sine egne opplevingar av temaet som er interessante for arkivet. Dei er ikkje lenger representantar for eit område eller gruppe med menneske, men kjem med unike innblikk i egne erfaringar³. Dette, saman med ei auke i digitale ferdigheiter i fleire aldersgrupper, gjer stadig fleire tema aktuelle og moglege å spørje om.

Hausten 2011 vart NEG del av prosjektet Den offentlige sorgen, initiert og leia av forskingsinstitusjonen Stiftelsen kirkeforskning (KIFO). Tema for prosjektet var minnemarkeringane etter terrorhandlingane 22. juli 2011. Terrorhandlingane tok naturleg nok stor plass i det norske, offentlege rom, og var samtaletema rundt mange stovebord i vekene og månadane som følgde. To av tre i Noreg deltok på ein eller annan måte i minnemarkeringane etterpå, om det så berre var ved å følgje overføringar i media (Botvar, 2013).

NEG sendte ut ei spørjeliste om minnemarkeringane i desember 2011. Sidan så mange vart rørt ved av angrepa, vart det viktig å inkludere alle som kunne tenke seg å dele sine opplevingar. Vi ville difor ikkje avgrense oss til dei vel 200 faste svararane våre, dei vi kalla medarbeidarar, som inntil dette hadde motteke spørjelistene våre i posten og på papir. Vi nytta dermed høvet til å sende ut vår fyrste digitale spørjeliste. Ved å bruke sosiale media, e-postkontaktar, nettsider osv., kunne dei som ønskte det, svare på undersøkinga.

Blomar ved fontena i "Spikersuppa",
Eidsvollsplassen.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

I tillegg sendte vi ho ut, som før, på papir til medarbeidarane våre. I begge versjonane var spørsmåla heilt like. I mai 2012 hadde vi motteke totalt 329 svar. Av desse var 63 svar på papir. Talet på papirbaserte svar stemde vel med kor mange vi vanlegvis har motteke på spørjelistene våre. Dei siste åra har det lagt på mellom 50 og 80. Resten var digitale, det vil seie 266 svar. Det tilsvarar ei femdobling av talet på svar. Alle dei som svara digitalt, delte sine erfaringar med oss for fyrste gong.

Det er gjort ein del forskning på digitale spørjeundersøkingar nytta for å samle inn kvantitativt materiale (til dømes Willis 2005; Tourangeau, Rips & Rasinski 2000; Reynolds, Woods & Baker 2007). Hovudføremålet med denne forskinga har vore å finne måtar å oppnå eit representativt bilete av fenomenet som det blir forska på. Svara skal vere så korrekte som mogleg, og dekke populasjonen som heilskap. Det er med andre ord stor skilnad på slike undersøkingar og våre spørjelister, der kvar svarar berre representerer seg sjølv. Målet vårt er å motta eit mangfald av erfaringar heller enn å oppnå representativitet for ein populasjon. I staden for oversikt over eit fenomen, er det innsikt og flest mogleg sider ved det, vi søker (Skjelbred 2005; 2006). Så langt har eg funne lite forskning gjort på digital distribusjon og innsamling av kvalitativt materiale. Dermed blir det meste av forskinga på digitale spørjeundersøkingar mindre relevant her.

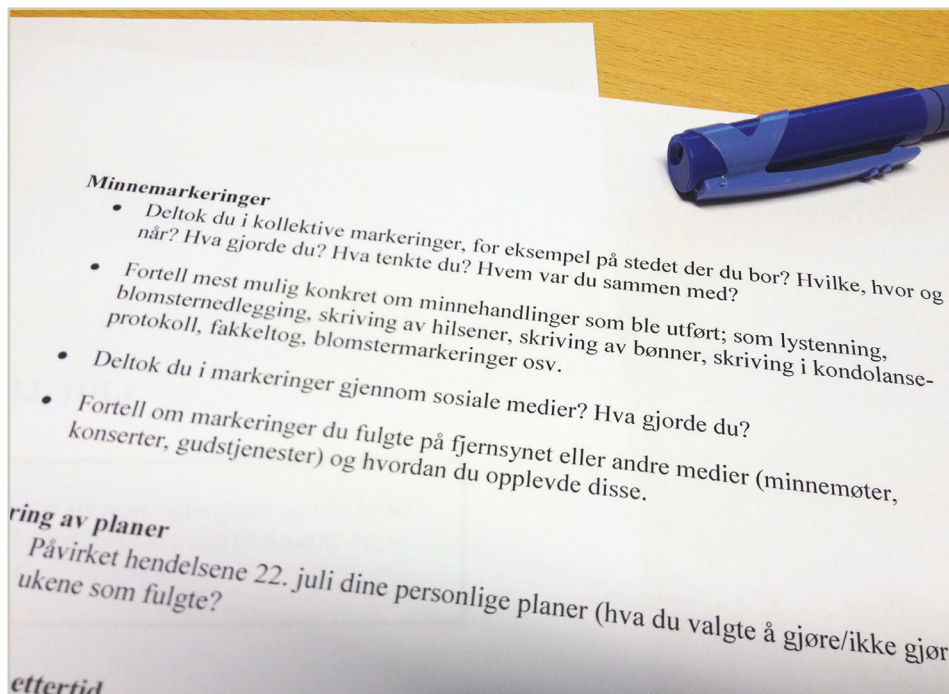
Eg har velt å nytte tre ulike tilnærmingar av dei mange moglege for å sjå om materialet, og dei som har svara, skil seg frå kvarandre. Først vil eg sjå på fødselsår for dei som har svara. Dette kan vere med på å vise om det er forskjellige menneske som nyttar seg av ulike arbeidsmåtar, og om vi med å arbeide digitalt kan trekke til oss nye grupper. Menneske som er føydd på ulike tidspunkt kan ha forskjellige erfaringar om temaet vi spør om. For å sjå nærare på om arbeidsmåtene gir oss forskjellige svar, kjem eg til å sjå på sjangeren dei er skriven i. Korleis folk vel å formulere svara sine kan gje ein ide om effekten av arbeidsmåten. Den tredje tilnærminga er å sjå nærare på ein del av svara, nemleg dei som inkluderer skildringar av ubehag ved minnemarkeringane. Føremålet med det er nett å sjå på personlege erfaringar, og om dei to gruppene med svar gir oss forskjellig grad av breidd.

FØDSELSÅR

Det eine som er interessant å sjå nærare på er gjennomsnittsåret for når svararane vart føydde. Det andre er spreininga av fødselsår. Tidlegare har bruk av digitale spørjelister ved Nordiska museet vist ein tendens til at dei som svarar digitalt er yngre (Waldetoft 2001). I undersøkinga Dan Waldetoft viser til, var talet på digitale svar berre 15, av totalt 120. Det er difor interessant å sjå om den same tendensen kan finnast i vårt, mykje større, materiale. Dei som svara på den papirbaserte undersøkinga vår hadde i gjennomsnitt 1943 som fødselsår. Det gjennomsnittlege fødselsåret til dei som svara digitalt var 1971⁴. Det er ein skilnad på 28 år. Med andre ord vart inntrykket frå Nordiska museet om at fleire yngre svarar digitalt, styrkt i vårt materiale.

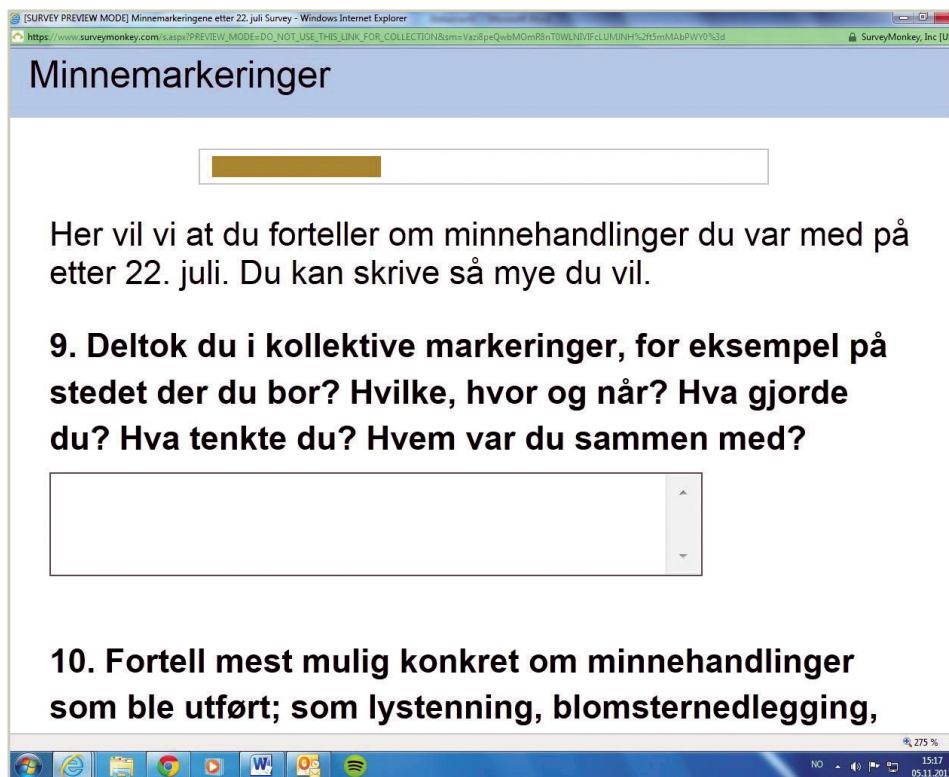
Alle dei som svara på papir var føydde før 1980⁵. Denne gruppa inkluderte også svar frå ni personar som var føydde på 1920-talet. Dei tiåra der flest av dei som svara på papir var føydde, var 1930-talet og 1940-talet. Tjue personar vart føydde i kvart av desse tiåra. Fødselsåra for dei papirbaserte svara er oppsummert i tabell 1 i vedlegget til artikkelen.

Fødselsåret hos dei som svara digitalt var fordelt nærast omvendt. Dei eldste her var føydd på 1930-talet. Dette gjaldt to personar. Svært mange var føydd etter 1980. Av desse var 15 føydd på 1990-talet, og heile 78 på 1980-talet, som var tiåret med flest digitale svararar. Til saman stod desse to tiåra for over ein tredjedel av dei digitale svara. Blant dei papirbaserte svararane var det ingen som var føydd på 1960-talet, medan det blant dei digitale svararane var 47. Tabell 2 i vedlegget viser fordelinga av fødselsåra for alle som svara digitalt. Fødselsåra er oppsummert i tabell 3, og totalt sett gav alle svara oss erfaringar frå menneske føydde frå 1920-åra til 1990-åra.

Dette er en del av undersøkingsa på papir.

Slik ser ei side av den elektroniske undersøkingsa ut.

KORLEIS HAR FOLK SVARA?

Den generelle gjennomgangen av alle dei 329 svara inspirerte til å stille følgjande spørsmål til materialet: Skil svara i dei to materialgruppene seg frå kvarandre i måten dei er skrivne på, altså sjanger? For å svare på dette trakk eg eit utval på 25 tilfeldige svar frå kvar av dei to gruppene, i alt femti av svara, som eg såg nærare på ⁶.

Vi har komme med opne spørsmål, og i liten grad ja/nei-spørsmål. Spørsmåla i dei to spørjelistene er identiske, men samanhengen dei står i, er ikkje lik. Den papirbaserte spørjelista hadde alle spørsmåla lista opp under temaoverskrifter på A4-ark som vart sendt i ein stor konvolutt med ein returkonvolutt inkludert. Vi oppfordra til å lese gjennom alle spørsmåla før ein byrja å skrive.

Den digitale spørjelista har folk motteke på e-post, gjennom ulike nettverk, funne på forskjellige nettsider eller i sosiale media. Kwart spørsmål hadde ein bolk til svaret under seg. Ved å trykke «neste», kunne ein bla vidare til neste side med spørsmål. Sjølv om det var mogleg å bla gjennom alle spørsmåla, oppfordra vi ikkje om å gjere det ⁷.

Dei som svara på papir, nytta ulike sjangrar. Ein av dei faste medarbeidarane byrja sitt svar slik:

Tjueandre juli 2011 skjedde den største tragedien i moderne norsk historie. Ei hending så ufatteleg vond og ubegripeleg at ho har etsa seg inn i sinna våre for alltid (papirbasert, mann, fødd i 1946, 39967) ⁸.

I staden for å svare direkte på spørsmåla vi stilte, skreiv han ein essayistisk tekst med utgangspunkt i temaet. I alt sju av dei 25 som har svara på papir har skrive om temaet slik. For dei har spørjelista inspirert til å reflektere rundt temaet, å komme med tankar og idear, og assosiasjonar til tidlegare opplevingar.

Andre følgde heilt tydeleg spørsmåla då dei svara. Slik vart svaret på spørsmålet «Deltok du i kollektive markeringer, for eksempel på stedet der du bor?» frå ein annan av dei faste medarbeidarane:

Jeg har ikke deltatt i noen markeringer. Det var jo ingen her. Min i Bodø og det er jo langt herfra (sic)(papirbasert, kvinne fødd i 1938, 39968).

Denne kvinna har svara på alle spørsmåla på rad og rekke på ei einaste side, og enda med å ønskje oss god jul sidan ho skreiv i desember månad. I tillegg til å svare konkret på kvart spørsmål, tok ho del i ein samtale med oss. Hadde temaet vore annleis kunne kanskje ho ha skrive ein essayistisk tekst også. Dei ni som svara på denne måten på papir, nytta overskrifter, tal, mellomrom eller lineskift for å definere slutten på eit spørsmål og byrjinga på det neste.

Dei siste ni av dei 25 papirbaserte svara nytta ein kombinasjon av sjangrar. Ei kvinne hadde tidlegare mist sonen og ektemannen sin på tragiske vis. Det skreiv ho om i svaret sitt.

Jeg har derfor opplevd de fleste tingene fra 22. juli som "noe" jeg distanserer meg fra. Likevel kan jeg si, at når denne oppgaven kom idag, griper jeg den som "noe" som hjelper meg (papirbasert, kvinne, fødd i 1937, 39969).

Som dei andre åtte medarbeidarane som skreiv slik, nytta ho spørsmåla både som utgangspunkt for svar, og for å skrive fritt. Ho hoppa mellom spørsmåla og kom tilbake til dei når det passa slik. Innanfor sjangrane var det store skilnader på korleis folk ordla seg, der særleg dei som svara med hjelp av ein kombinasjon av sjangrar, kom med fyldige svar. Ingen av desse svara var korte. Både blant dei som skreiv meir essayistisk og dei

som følgde spørsmåla, var det svararar som valde å vere korte og konsise, men også lange og fylldige.

Alle dei 25 digitale svara gjekk klart ut frå spørsmåla. Ingen hadde frigjort seg frå avgrensingane som spørsmåla og svarboksane gav, sjølv om det ikkje var grenser for kor mykje ein faktisk kunne skrive. Dei sette strukturane i og den visuelle utforminga av skjemaet påverka såleis korleis folk har svara. Som blant dei papirbaserte svara, var det også her stor breidd i kor mykje folk hadde svara ⁹.

Etter å ha gått gjennom alle dei 329 svara, var inntrykket at det i dei digitale svara stort sett vart svara på dei konkrete spørsmåla eitt og eitt. Utvalet her stadfesta såleis fyrsteintrykket. Det same gjaldt fyrsteintrykket av stor variasjon blant alle dei papirbaserte svara, som vart styrkt etter analysen av dette utvalet. Skilnaden i alder som eg viste tidlegare kan ha vore med på å påverke korleis folk har svara, ikkje berre korleis undersøkingane såg ut eller vart levert. Det viktigaste i denne samanhengen her er rett nok at det faktisk var skilnadar mellom dei to gruppene med svar.

UBEHAG

I denne delen av artikkelen skal eg sjå på variasjonar i kva folk har svara. Dette er kan hende det viktigaste spørsmålet – får vi inn fleire sider ved temaet og eit større spekter av opplevingar dersom vi nyttar den eine arbeidsmåten framfor den andre? For å kunne sjå nærare på dette, valde eg ut eit tema som dukka opp i gjennomgangen av svara. Det var skildringane av ubehag knytt til minnemarkeringane som kom fram i nokre av svara. Ubehaget kom fram i skildringar av minnemarkeringane, og korleis folk handla og grunna handlingane sine med, under og rundt minnemarkeringane. I denne samanhengen tolkar eg kvar form for ubehag som ei ny side ved temaet minnemarkeringane.

Av dei i alt 329 svara var det 75 som inkluderte ulike skildringar av ubehag. Fire av fem, altså 60, var digitale, og 15 var papirbaserte svar. Det stemde med fordelinga av svar totalt innanfor dei to arbeidsmåtene. Fleire kom med meir enn ein form for ubehag, og eg fann i underkant av 100 gonger i alt i svara at slike kjensler vart nemnt. Fleire av kjenslene var delt av to eller fleire svararar, medan mange berre kom fram ein gong.

Eg har analysert desse skildringane meir grundig ein annan stad (Grønstad, 2013a). Her i artikkelen har eg delt perspektiva inn i tre kategoriar. Den fyrste kategorien handlar om ubehag som har med formene for markeringar og symbola som vart nytta under markeringane, å gjere. Den andre kategorien handlar om grad av involvering i markeringane, og den tredje har med tilhøvet mellom privat og offentleg sorg å gjere.

Kategorien knytt til forma og symbolbruken under minnemarkeringane, viste skilnadar i dei to gruppene med svar (dei tre kategoriane er oppsummert i vedlegget). Fleire kjensler av ubehag kom berre fram i dei digitale svara. Minnemarkeringane vart sett som «klisjéprega» og «naive». Markeringane, og bruken av fotografi av dei drepne, vart skildra som «tilbeding av dei døde», og dermed negative. Bruken av nasjonalistiske symbol var nemnt som problematisk, grunna i at terroristen såg seg sjølv som nasjonalist.

Berre ei form for ubehag i denne kategorien, kom fram i begge gruppene med svar. Det var opplevinga av at talar frå offentlege personar som politikarar og kongelege, var tomme, unødvendige eller sjølvpromoterande. Til sist stod to av kjenslene i sterk kontrast til kvarandre. Det var opplevinga av at det var for liten bruk av kristen retorikk, og motsett, opplevinga av at det var for mykje bruk av kristen retorikk eller symbol. Den fyrste av desse kom fram i to av dei papirbaserte svara. Den andre kom berre fram blant digitale svar, men til gjengjeld i heile 36 av svara.

Talet 36 er stort i denne samanhengen. Dei andre kjenslene av ubehag var delt av inntil ti personar på det meste. Talet på svar som inkluderer kritikk av kristen retorikk viste ein av dei potensielle styrkane, men også svakheitene ved å spreie undersøkinga-

ne digitalt. Ved nærare lesing av desse svara, kom det fram at dei hadde nokre felles-trekk som viste at undersøkinga vart sendt nokon som så spreidde ho i sitt nettverk. Dermed delte dei nokre oppfatningar som dei gav uttrykk for i svara sine. Skilnadane og skeivskapen styrkar materialet som heilskap for samtidig og framtidig forskning, fordi fleire får høve til å skrive. Men det viser tydeleg at det ikkje er representativt, og vi bør heller ikkje freistast til å tru at det er det. Kjennskap til kva nettverk spørjelistene er spreidd i, blir såleis ein viktig del av konteksten til materialet som kjem inn, særleg ved digitale innsamlingar.

Den neste kategorien handlar om ulike grader av involvering i, og engasjement ved minnemarkeringane. Det var mange kjensler som berre dukka opp i det digitale materialet. Markeringane vart sett som sjølvrettferdige i bruken av budskapet om kjærleik heller enn hat. I offentleg retorikk vart markeringane i stor grad skildra som unike, noko som vart oppfatta som feil. Også andre stader har forferdelege hendingar blitt markert med kjærleiksbudskap og stille tog, og vi fekk oppgitt eksempel. I den same, offentlege retorikken, i vekene etter terrorhandlingane, var kjensla av nasjonalt fellesskap, sterk. Denne kjensla vart vidare sett som svært overdriven, og ho stemte ikkje med inntrykket nokre av svararane sat med. Det var heller ingen som viste sinne, noko som ei stilte spørsmål ved. Det vart heldt mange, mindre markeringar ved ulike høve. Ei mor likte dårleg at det vart haldt ei minnemarkering fyrste skuledag i fyrste klasse for sonen. Å minnast dei som døde på ein dag som denne for seksåringane var ikkje nødvendig. Mange av dei som har komme med sine kjensler av ubehag, deltok under minnemarkeringane på ulike vis, til liks med andre som ikkje kom med slike skildringar. Berre tre av svara viste at dei som skreiv, har latt vere å delta i minnemarkeringar utan å komme med nokon grunn.

Resten av skildringane av ubehag i kategorien kom fram i både digitale og papirbaserte svar. Deltaking utan personleg å kjenne nokon av dei som var ramma, var ei slik felles skildring. I fleire svar kom det også fram ei slags minnemarkeringstrøttleik. All merksemda rundt terrorhandlingane og markeringane gjorde at dei som skreiv hadde eit behov for å halde ei viss distanse til markeringane. Den siste skildringa av ubehag i kategorien, var tolkinga av at den store deltakinga i minnemarkeringane var resultat av massesuggesjon som svararane ikkje ville vere ein del av.

Igjen gir dei digitale svara oss fleire sider ved minnemarkeringane som vi elles ikkje

Begge foto: Blomsterhavet utanfor Oslo Domkirke. Bildeserien "Sorg i det offentlige rom" av Norsk Folkemuseums fotograf Anne-Lise Reinsfelt, viser mangfaldet av blomar, lys, dikt, bilde, gjenstandar og helsingar som folk la ut i Oslo sine gater etter terrorhandlingane i Oslo og på Utøya 22. juli 2011.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

hadde fått inn. Fleire ubehagskjensler kom berre fram i eitt svar kvar. Dei ville ikkje ha komme med om ikkje desse personane hadde fått vite om spørjelista, og dermed tilgang til å svare. Det fekk dei gjennom den digitale spreinga av spørjelista.

Den tredje kategorien med ubehag, handla som sagt om tilhøvet mellom offentleg og privat sorg. Berre ein person skildra at andre ikkje ville markere noko. Det var i eit digitalt svar, og var den einaste kjensla innanfor denne kategorien som berre kom fram digitalt. Faren til skrivaren som var i tenåra ville ikkje vere med på å legge ned blomar på ein minnestad. Ungdomen skildra det som noko utanom det vanlege, som han reagerte negativt på. Om faren deltok på andre vis, får vi ikkje svar på. Den unge mannen la likevel vekt på at folk kan sørge på forskjellig vis, og sjølv om faren ikkje la ned blomar, kunne det godt vere han sørga på andre måtar. Blant dei papirbaserte svara var det med to kjensler som ingen av dei som svara digitalt kom med. Sorg skal ikkje tilbedast, var den eine, eit synspunkt i slekt med eit av dei nemnt tidlegare, der heller ikkje dei døde skulle tilbedast. Den andre var kjensla av at deltaking kunne opne gamle sår. Å late vere å delta var dermed ein måte å skjerme seg sjølv frå å gjenoppleve tidlegare sorger.

Fleire kjensler av ubehag var felles i dei to materialgruppene. Sensasjonslyst vart nemnt som ein mogleg motivasjon til deltaking som kom fram i eit svar frå kvar gruppe. I det papirbaserte svaret hadde skrivaren observert nokon på ein minnestad som ho mistenkte for å vere der av den grunn, sidan dei tok bilete av kvarandre medan dei la ned blomar. I det digitale svaret kom sensasjonslysta fram som ei kjensle hos skrivaren sjølv. Det var fleire som kom med meininga at sorg er noko privat som ikkje hører heime i det offentlege rommet. Ein slik måte å sjå handling innanfor minnemarkeringane på, var i slekt med dei som skildra sitt eige val om ikkje å delta av di dei ikkje kjende nokon av dei som døydde. Til sist kom oppfatninga av at det er mange typar dødsfall som hadde fortent like mykje offentleg merksemd. Denne oppfatninga kom fram i fleire svar, både på papir og digitalt. Unge som gjekk bort i trafikken, vart mellom anna nemnt. Bak låg ein tanke om likeverd og rettferd, at alle er verdt like mykje, og dermed burde bli sett like mykje.

Perspektiva i kategorien privat og offentleg sorg var dominert av dei papirbaserte svara. Her handla kjenslene av ubehag om tilhøvet mellom handling i det private rom, og handling i det offentlege rom. Fleire av dei som svara på papir hadde mange tankar og oppfatningar om korleis ein handterer sorg. Erfaring med å miste egne nære og kjente hadde tydelegvis sett preg på deira opplevingar av ubehag med minnemarkeringane. At dei som svara på papir var noko eldre og dermed hadde fleire slike erfaringar, var med på å påverke korleis dei opplevde markeringane. At denne typen erfaringar kom til syne i forteljingane folk delte med oss, såg vi også i eksempelet tidlegare i artikkelen, med kvinna som sette egne erfaringar med tap av ektemann og son i samanheng med dei som døydde under terroristhandlingane. Tilsvarande opplevingar kom i mindre grad fram hos dei som svara digitalt, sjølv om det også der kom fram tankar og refleksjonar rundt handtering av sorg.

Eg nemnte tidlegare at det var fleire kjensler av ubehag enn det var svar som inneheldt kjensler av ubehag. I alt fann eg 98 ulike kjensler fordelt på 75 individuelle svar. Svar som inkluderte fleire sider ved temaet, kunne seiast å vere meir komplekse. I dette materialet inneheldt heile ni av dei 15 papirbaserte svara meir enn ei kjensle av ubehag slik eg har skildra dei her. Blant dei digitale svara var det berre 11 av 60 som inkluderte meir enn ei kjensle. Dette tyder på at dei papirbaserte svara viste ein større kompleksitet, sjølv om talet på digitale svar gjorde at vi fekk inn mange fleire, unike kjensler av ubehag. Ser vi på alder, viser det seg at det var fleire eldre med ubehagskjensler enn yngre. Særleg dei som var føydde på 1950-talet, dominerte. Motsett stod dei som var føydde på 1980-talet, med svært få ubehagskjensler samanlikna med kor mange som svara på undersøkinga.

PAPIRBASERT ELLER DIGITAL FRAMTID?

Totalt sett inneheldt både dei papirbaserte svara og dei digitale svara unike sider ved temaet. Sidan det var så mange som svara digitalt, kom det fram ei mengd ulike kjensler av ubehag. Dei papirbaserte hadde i større grad med fleire kjensler i kvart enkelt svar. Likeeins viste skrivemåten og formuleringane i tekstane at det var skilnadar i dei to gruppene med svar. Det var også stor skilnad i gjennomsnittsalderen i dei to svargruppene. Dei papirbaserte og dei digitale svara skilde seg altså frå kvarandre. Skilnadane mellom dei papirbaserte og dei digitale svara reiser fleire spørsmål. Burde vi arbeide for å få fleire folk til å svare på papir? Eller burde vi bli heildigitale for å få inn eit «godt materiale», som eg skreiv i byrjinga i artikkelen? Kva er i så fall eit godt materiale?

Gjennom å samanlikne fødselsår i dei to materialgruppene var det tydeleg at begge inkluderte folk som den andre ikkje fanga opp. Dei som svara på papir var hovudsakleg eldre, og dei som svara digitalt var yngre, sjølv om det i begge gruppene var eit vidt spekter av fødselsår. Årsakene til kvifor det var skilnad i alder kan vere mange. Her kan eg berre komme med nokre moglege forklaringar. Tradisjonelt er det eldre som deler av sine erfaringar med oss og arkiv av vår type, og som er faste medarbeidarar (Waldetoft 2005). Dei svara her også. Den digitale undersøkinga var tilgjengeleg i media som yngre menneske kjenner, som sosiale media og på e-post.

Ein annan årsak kan vere temaet. Det var mange unge menneske som vart drepne under terroristhandlingane, noko som var med på å gjere det spesielt relevant for denne gruppa å fortelje om sine erfaringar. Med andre ord kan aldersskilnaden endrast på kort sikt gjennom endring av tema for spørjelistene, og på lang sikt gjennom at stadig fleire nyttar digital kommunikasjon som ein sjølvsgt del av kvardagen. Det var også ei stor gruppe med folk føydde på 1940- og 1950-talet som svara digitalt. Endringa i samansetjinga av aldersgrupper, og auka i den totale mengda med svar utan at vi fekk færre svar frå dei faste medarbeidarane, tilseier at fleire fekk, og nytta, høvet til å dele sine erfaringar med arkivet.

Skilnadane i dei to materialgruppene i korleis svara vart formulerte, kan ha fleire årsaker. Ei årsak til det vide spekteret av sjangrar hos dei som svara på papir, kan vere det fysiske aspektet som ligg i papiret. Det er inga tidsavgrensing i det, motsett dei digitale som er avhengig av internett, straum og flyktige ord på skjermen. Å bruke lang tid på å svare er dermed i større grad eit alternativ. Også dei som nyttar skriveprogram på datamaskiner kan bruke lang tid ved å lagre, og vende tilbake til teksten. Ei anna forklaring på skilnaden i sjanger er korleis spørsmåla såg ut. Orda var dei same, men dei framstod på forskjellige måtar. I papirversjonen stod dei på rad og rekke utan svarboksar i mellom. Dei kunne dermed lettare lesast i samanheng med kvarandre, noko vi jo også oppmoda om. At forma på spørjelistene påverkar svara er tydeleg andre stader også, og er ikkje unikt for tilhøvet mellom spørjelistar på papir og spørjelistar digitalt (Waldetoft 2005). Den digitale spørjelista hadde opne boksar under kvart spørsmål. Folk er også vande med å svare på digitale spørjeundersøkingar, spørsmål etter spørsmål, med korte svar som kan kvantifiserast. Dei opne spørsmåla som NEG freistar å stille, kunne opplevast som meir lukka i den digitale versjonen. Samanhengar mellom spørsmåla vart såleis mindre synlege. Igjen kan alder vere ein medverkande årsak til skilnaden. Ulike aldersgrupper har sannsynlegvis ulike erfaringar, tid og interesse av å skrive.

I tillegg til skrivemåten og aldersspreiinga, var det også ein annan karakteristikk som skilde dei to gruppene frå kvarandre. Det var erfaringa til den som skreiv. Alle dei som svara på papir, var faste medarbeidarar. Dei var vande til våre spørjelistar, og hadde hatt tid til å utvikle eigne skrivestilar. Gjennom åra har vi jamleg kommunisert ved at dei sender oss sine svar, og vi sender dei nye spørjelistar i tillegg til nyhendebrev og julehellesingar. Sistnemnte har form som ein populærvitskapleg tekst som tek utgangspunkt i

Ved VG-passasjen.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

svara vi har fått inn på tidlegare spørjelister. Å skrive med nokon skil seg ut frå å skrive til nokon, og motivasjonen til å svare skil seg ut. Alle dei som svara digitalt var nye, og dei svara i større grad på eit tema enn som del av ein samanhengande kommunikasjon, sjølv om svært mange kryssa av for at dei ønskte å motta fleire spørjelister frå oss om andre tema. Mange av desse har fortsett å svare på undersøkingane vi har sendt ut etterpå. Det vil etterkvart vere interessant å sjå på om dei endrar måten å formulere seg på, og om dei vil skrive med meir ettertanke og refleksjonar, tilsvarande dei papirbaserte som her i større grad skildra fleire kjensler av ubehag.

Mange av dei faste medarbeidarane er spontane i svara sine, noko fleire har notert tidlegare (Skjelbred 2006; Waldetoft 2005). Svara i NEG sitt arkiv har heilt sidan byrjinga i

1946 vore i forskjellige sjangrar – essay, brev, eller meir stikkordsprega. Kvalitet og detaljnivå har stort sett samanheng med interessa skrivaren har hatt for temaet (Skjelbred 2006). Ved å gjere det enklare og meir tilgjengeleg vart det mogleg at også folk som var mindre interessert i temaet kunne svara. Dette kan vere nok ein årsak til skilnadane. Ved å gjere terskelen lågare, opna vi for fleire svar, sjølv om ein større del av dei dermed vart kortare.

Dette var synleg, også då eg såg på dei svara som gav uttrykk for ubehag. Samanlikna med svara motteke digitalt, viste dei papirbaserte ein større kompleksitet, synleg gjennom at dei inkluderte fleire sider ved temaet i kvart enkelt svar. Samstundes gjorde mengda at dei digitale svararane som gruppe kom med fleire unike sider. Men det er verd å merke seg at det innanfor kvar gruppe også var store skilnadar mellom enkeltsvara.

ER SPØRSMÅLET FEIL?

For å gjenta spørsmålet eg stilte fyrst i artikkelen: kva arbeidsmåte er best for å få inn denne typen, godt, kvalitativt materiale? Analysane i artikkelen tilseier at det er spørsmålet som er feil. I staden burde vi spørje: korleis kan vi bruke det beste frå begge to? Den digitale spørjelista var på mange måtar meir effektiv og tilgjengeleg enn den papirbaserte. Både økonomisk og når det gjaldt arbeidsmengd fekk vi spreidd spørjelista til fleire. Slik var det enklare å gjere ho tilgjengeleg for folk som kunne tenkast å dele sine meininger, opplevingar og livshistorier, men som ikkje kjende til oss. Dette er etter mi meining eit viktig, demokratisk prinsipp. Som andre har skildra det:

Och att museer och arkiv även i framtiden kan engagera andra än professionella skribenter är ett sätt att motverka mediernas hegemoni. Att skriva och bli läst borde betraktas som en demokratisk rättighet av fler än dagens skrivande elit (Nilsson, Waldetoft & Westergren 2003:7).

Det er ein del fordelar med dei papirbaserte svara også. Mange av dei faste svararane har funne fram til personlege stilar. Både i svara på denne spørjelista, og på andre, kjem dei gjerne med opplysningar og forteljingar som vi ikkje visste at vi ønska oss. På denne måten tek dei del i formgjevinga av arkivet utanfor det vi kan kontrollere, som ei anna, viktig form for demokratisering. Kva ettertida vil vurdere som relevant og godt materiale veit vi ikkje i dag. Ved at fleire er med på å avgjere kva som kjem inn, aukar sjansen for framtidig relevans. Utfordringa blir då å gjere materialet tilgjengeleg og mogleg å søke i på ein slik måte at ein kan finne fram i det.

Eg meiner at vi treng å arbeide i to retningar for å kunne gjere oss nytte av både dei papirbaserte og dei digitale metodane. Den eine er å utvikle forholdet vårt til alle som skriv med oss, ikkje berre dei som skriv på papir. Vi bør gje dei høve til å bli faste skrivarar, og inkludere dei i kommunikasjonen vår, slik vi såvidt byrja med i denne undersøkinga. Den andre er å arbeide med korleis vi formar spørjelistene, med lengd, det visuelle, og korleis vi snakkar til, og med, dei vi inviterer til å skrive. I artikkelen viser eg at det er skilnader i dei to gruppene med svar, men kva skilnadane skuldast, og korleis vi kan nytte oss av fordelane ved begge, vil det vidare arbeidet vårt vise. I tida framover kan vi dermed arbeide med å få spreidd spørjelistene våre så godt som det er mogleg, medan vi utforskar korleis også dei digitale spørjelistene kan opne for det vi ikkje visste at vi ønska oss i arkivet, og utvikling av personlege skrivestilar. Slik kan vi få fleire, gode svar, frå fleire menneske vi elles ikkje hadde kommunisert med.

Å arbeide digitalt er på mange vis ei nødvendig modernisering av NEG. Vi bør nytte oss av moglegheitene som finst for å sørge for at arbeidet vårt framleis er relevant og nyttig. Begge formene å arbeide på har styrker og svakheiter som vi treng å kjenne til, og spørsmåla eg har diskutert i artikkelen viser at begge har gitt oss verdifulle synspunkt og

opplevelingar til arkivet vårt, for noverande og framtidig forskning, så vel som utfordringar som vi må arbeide med fortløpande.

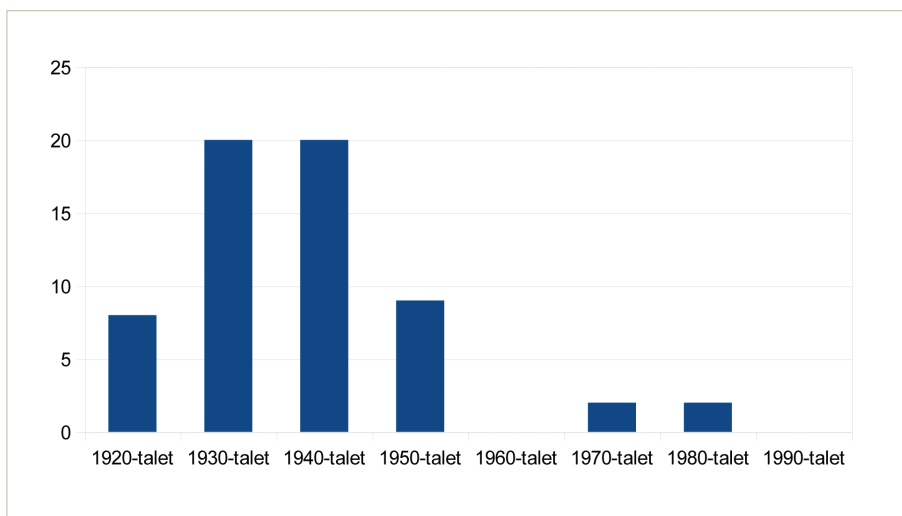

Regjeringskvartalet. Blomar og kondolansar lagt ned i Oslo sentrum ved eittårsdagen for terrorhandlingene i Oslo og på Utøya.

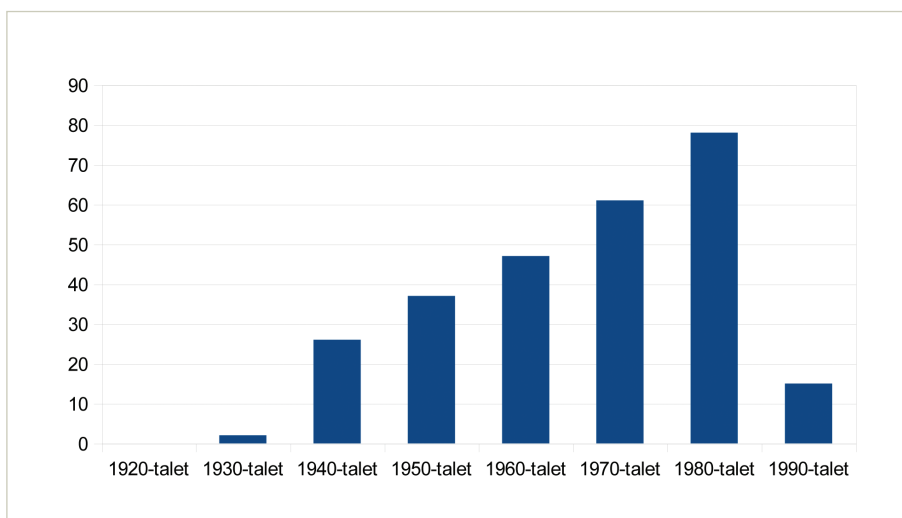
Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

LITTERATUR

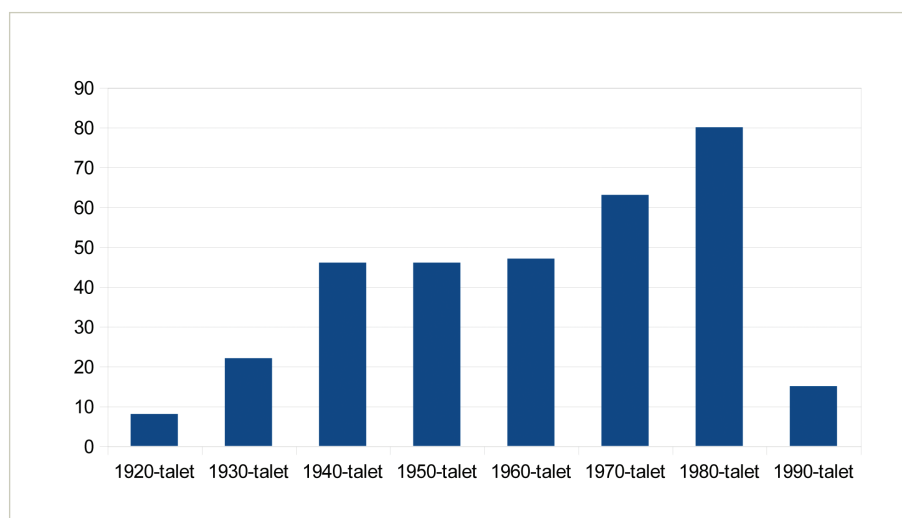
- Spørjeliste 182. 1999. Kultur og ny teknologi. <http://norskfolkemuseum.no/PageFiles/1587/182/pdf> (lesedato 09-05-2013).
- Spørjeliste 239. 2011. Minnemarkeringene etter 22. juli. <http://norskfolkemuseum.no/Forskning/Norsk-etnologisk-gransking/Minnemarkeringer-etter-22.juli/> (lesedato 09-05-2013).
- Botvar, Pål Ketil 2013. Den offentlige sorgens anatomi. *Den offentlige sorgen*. Red.: Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar & Ida Marie Høeg. Oslo, Universitetsforlaget.
- Grønstad, Line 2013a. Atterhald ved minnemarkeringane. *Den offentlige sorgen*. Red.: Olaf Aagedal, Pål Ketil Botvar & Ida Marie Høeg. Oslo, Universitetsforlaget.
- Grønstad, Line 2013b. Norsk Etnologisk Gransking. *Etnologi og folkloristikk. En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie*. Red.: Bjarne Rogan & Anne Eriksen. Oslo.
- Hagström, Charlotte & Marander-Eklund, Lena 2005. Att arbeta med frågelistor. S.9-30 i *Frågelistan som källa och metod*. Red.: Charlotte Hagström & Lena Marander-Eklund. Lund, Studentlitteratur.
- Pedersen, Marianne Holm 2013. Digital indsamling som metode: erfaringer fra undersøgelsen lokaleliv. dk. I: *Kulturstudier* nr 1. <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/fn/article/viewFile/8141/6727>
- Reynolds, Rodney A., Woods, Robert & Baker, Jason D. 2007 *Handbook of research on electronic surveys and measurements*. Hershey, Idea group reference.
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad 2006. Hva slags svar. S.22-43 i *Kunnskapssamtaler. By og bygd XXXIX*. Red.: Anne Moestue & Ann Helene Bolstad Skjelbred. Oslo, Norsk Folkemuseum.
- Skjelbred, Ann Helene Bolstad 2005. Pizza i Norge. S.69-86 i *Frågelistan som källa och metod*. Red.: Charlotte Hagström & Lena Marander-Eklund. Lund, Studentlitteratur.
- Tourangeau, Roger, Rips, Lance J., Rasinski, Kenneth 2000. *The psychology of survey response*. Cambridge University Press.
- Waldetoft, Dan 2005. Material med potential. S.207-219 i *Frågelistan som källa och metod*. Red.: Charlotte Hagström & Lena Marander-Eklund. Lund, Studentlitteratur.
- Waldetoft, Dan 2001. Samlade tankar på nytt sätt. I *Självbiografen 2*.
- Westergren, Christina 2003. Inledning. S.5-8 i *Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*. Red.: Bo G. Nilsson, Dan Waldetoft & Christina Westergren. Stockholm, Nordiska museets förlag.
- Willis, Gordon B. 2005. *Cognitive interviewing. A tool for improving questionnaire design*. London, Sage Publications.

Tabell 1
Fordeling av fødselsår blant dei som svara på den papirbaserte undersøkinga.

Tabell 2
Fordeling av fødselsår blant dei som svara på den digitale undersøkinga.

Tabell 3
Fødselsår på alle som har svara på undersøkinga totalt.

Kjensler av ubehag knytt til former og symbol	Digitale svar	Papirbaserte svar
Minnemarkeringane var klisjéaktige	1	0
Svararen var i mot «tilbeding av dei døde», og såg markeringane og bruken av fotografi av dei drepne som dette	1	0
Svararen ønskte meir bruk av kristen retorikk under markeringane	0	2
Markeringane vart sett som naive	2	0
Svararen meinte bruken av nasjonale symbol under markeringane var problematisk sidan terroristen såg seg sjølv som nasjonalist	4	0
Talar frå offentlege personar vart sett som tomme, unødvendige eller som sjølvpromotering	1	3
Minnemarkeringar i kyrkjer og religiøse stader vart sett som ekskluderande	36	0

Kjensler av ubehag knytt til grad av involvering

Svararen såg markeringane som sjølvrettferdige med budskapet sin om kjærleik i staden for hat	1	0
Svararen meinte at budskapet under markeringane ikkje var så unik som det vart hevda i offentleg retorikk	1	0
Svararen meinte at markeringa heldt fyrste skuledag i sonen sin fyrste klasse var unødvendig	1	0
Kjensla av nasjonalt fellesskap vart sett som overdrive i offentleg retorikk	1	0
Svararen lurde på kvifor ikkje nokon var sinte	1	0
Svararen velde med vilje å ikkje delta i markeringar utan å oppgje årsak	3	0
Svararen kjende ingen av dei som var ramma personleg og kjende difor inga rett eller plikt til å ta del i markeringane	1	2
Svararen synst det vart for mykje merksemd rundt markeringane og angrepa, og velte å distansere seg sjølv frå dei	3	4
Svararen meinte at den store deltakinga bar preg av massesuggesjon	6	2

Kjensler av ubehag som har med privat og offentleg sorg å gjere	Digitale svar	Papirbaserte svar
Svarar meina sorg ikkje skal tilbedast, og at minnemarkeringane er tilbeding av sorg	0	1
Svarar kjende at deltaking ville opne opp gamle sår	0	1
Svararen sin far ville ikkje vere med på å legge ned blommar	1	0
Svarar meinte at deltaking kunne komme av sensasjonslyst	1	1
Svarar meinte at sorg er noko privat, ikkje offentleg	5	2
Svarar meinte at andre som døyr får mindre merksemd, men burde få like mykje som desse fekk	2	8

NOTER

- Ein tidlegare versjon av artikkelen vart presentert som eit paper ved den 32nd Nordic Conference of Ethnology and Folkloristics, 18-22 juni, 2012 i Bergen, og på seminaret Varför frågelistor arrangert av Svenska litteratursällskapet i Finland, 16-17 november 2012. Grunna barselpermisjon var det Kari Telste som heldt presentasjonen i Finland.
- Spørreliste nr. 182, Kultur og ny teknologi (1999).
- Sjå meir om dette hos Grønstad (2013b) og Skjelbred (2006).
- Skilnaden mellom dei to gruppene i alder vart styrkt då eg såg på medianfødselsåret. Ein person føydd dette året har like mange yngre som eldre som har svara, og dette talet seier noko om fordelinga av fødselsår. For den fyrste gruppa er dette året 1941 og for den andre 1973. Dette er ein skilnad på 32 år!
- To av dei som svara på papir vart føydde på 1980-talet. Dei svara som del av eit universitetskurs heldt av Audun Kjus frå NEG, og var altså ikkje faste medarbeidarane. Dei vart tatt med i gjennomsnittleg fødselsår for dei papirbaserte svara.
- Til samanlikning er gjennomsnittleg fødselsår blant dei som har svara digitalt i dette utvalet 1971, det same som snittet for alle dei digitale svara. For dei papirbaserte var det 1945, ikkje langt unna 1943, som var gjennomsnittsåret for alle dei som svara på papir. I alder skil dei seg med andre ord i liten grad frå det totale talet med svararar. Dei vart trekt ut ved å plukke ut svar frå ein bunke med kopiar av svara.
- I seinare, digitale spørjelister har vi informert om at dette er mogleg.
- Det femsifra talet viser til det unike nummeret det enkelte svar har i arkivet.
- Eg har ikkje samanlikna lengda på svara mellom dei to gruppene sidan dette varierer stort frå svar til svar innanfor gruppene, og fordi dei papirbaserte svara kom i alle slags former, som handskrift, skrivemaskin, og printa frå datamaskin.